

TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Jürgen Dengo

Alguurali ja algjukagiiri arvsõnade 'kaks' rekonstruktsioonide
võrdlus

Bakalaureusetöö

Juhendajad professor Gerson Klumpp, Nikolai Kuznetsov

Tartu 2021

Sisukord

1. Sissejuhatus	3
2. Keeled ja uurimislugu.....	5
2.1. Jukagiiri keeled	5
2.2. Uurali ja jukagiiri keelekontaktide uurimisest	6
3. Arvsõnad arvusüsteemides	8
3.1. Arvsõnadest üldiselt.....	8
3.2. Uurali keelte arvusüsteemist	9
3.3. Jukagiiri keelte arvusüsteemist	11
4. Arvsõna kaks rekonstruktsioon alguurali ning algjukagiiri keeltes ja nende võrdlus	14
4.1. Uurali arvsõna <i>*käktä</i>	14
4.2. Põhjajukagiiri arvsõna <i>*ki</i>	16
4.3. Arvsõnade võimalik seos	18
Kokkuvõte	19
Kasutatud kirjandus	20
Summary.....	23

1. Sissejuhatus

Selle bakalaureuse töö ajendiks oli 2016. aastal Tartu ülikoolis peetud jukagiiri keele kursus, kus ühe osana käsitleti ka uurali ja jukagiiri keelkondade omavahelist võimalikku sidet. Arvsõna 'kaks' on üks algkujult sarnasemaid sõnu ning siinkirjutaja otsustas võimalikku keelkondade vahelist suhet uurida, keskendudes just sellele keelendile. Töö eesmärk on võrrelda alguurali ning algjukagiiri arvsõna 'kaks' rekonstruktsioone fonoloogilisel ja morfoloogilisel põhjal. Selleks antakse ülevaade uurali ja jukagiiri keelte kujunemise loost, tehakse sissevaade keelkondade võimaliku sideme uurimise ajalukku. Analüüsitakse mõlema keelkonna algkeelte arvusüsteemide rekonstruktsioone, seejärel võrreldakse kumbagi algkeelde seni esitatud taasteid arvsõnale 'kaks' ning rakendades võrdleva keeleteaduse metoodikat argumenteeritakse. Võib oletada, et kui keelte vahel on pärilik suhe, siis peaks nende põhisisõnavaras olema ühest päritolu sõnu, mis on tagasiviidavad ühtsele algkujule. Neid rekonstruktsioone peab toetama ühtlane laiapõhjaline morfoloogiline alus. Töös vaadeldakse ainsat tüvelt lähedast numeraali jukagiiri ja uurali keelkondade võrdluses ning numeraalide kui sõnaklassi sarnasusi ning erinevusi.

Töö ülesehitus. Bakalaureusetöö koosneb neljast peatükist, mis jagunevad omakorda alapeatükkideks. Esimeses peatükis antakse ülevaade jukagiiri keeli kõnelevatest rahvastest, nende paiknemisest ja keele hetkeolukorrast. Samuti käsitletakse jukagiiri keelte ja uurali keelte vahelise seose uurimise ajalugu.

Teises peatükis antakse ülevaade numeraalidest kui sõnaklassist, selgitatakse arvsõna mõistet, esitatakse arvusüsteemi põhiarvu definitsioon.

Kolmandas peatükis esitatakse vastavalt uurali arvusüsteemi kirjeldus László Honti järgi (Honti 1993) ning jukagiiri arvusüsteemi kirjeldus Irina Nikolaeva ja Mark Schmalzi järgi (Nikolaeva 2006), (Schmalz 2013). Foneetiliseks aluseks on Nikolaeva rekonstruktsioon.

Neljandas peatükis esitatakse alguurali ja algjukagiiri numeraalide 'kaks' oletatavad rekonstruktsioonid ning võrreldakse neid häälikulooliste uurimuste taustal. Töö lõpetab kokkuvõtte, kohustuslike lisadena on lõpus kasutatud kirjandus ning võõrkeelne resüme.

Tööpõhimõtted. Töös on kasutatud erinevaid allikaid, millede transkriptsiooni viisid ei ole ühtsed. Kergesti mõistetavuse, parema võrreldavuse ning lihtsama taasesitamise huvides on erinevatest uurimustest võetud näited viidud üle rahvusvahelisele foneetilisele tähestikule (IPA). Valik IPA kasutamise kasuks langetati, sest soome-ugri foneetiline tähestik ei ole ekraanilugejaga kuigi hästi loetav ning siinkirjutajale on see määrava tähtsusega. Normeeritud kirjaviisidega keelte puhul on töös kasutatud nende keelte kirjaviise, juhul kui on vaja märkida sõna kuju, mis on üldkasutatav. Murdeliste või normist erinevate sõnakujude tähistamiseks kasutatakse IPAt.

Töös kasutatakse Irina Nikolaeva jukagiiri keelte ajalooline sõnaraamat (Nikolaeva 2006). Kuna sõnaraamat on jaotatud nummerdatud artikliteks, viidatakse artikli esmakasutamisel artikli numbrile ja leheküljele, edasi artikli numbrile.

Tänu. Avaldan südamest tänu juhendajatele, kes olid mõistvad ja heatahtlikud, aga ranged kuni lõpuni ja mistahes olukorras. Tänu kõigile mu vanematele ja sõpradele, kes mind kasvasid ja toetasid. Tänu ka Gerthile, kes õpetas paremini kasutama ekraanilugejat koos tekstitöötlustarkvaraga, õppejõud Szeverényile, kes vastas suvalistel hetkedel Siberi keelte alastele küsimustele ning Darkside'ile, kes kirjutas muusika, mille taustal see töö valmis.

2. Keeled ja uurimislugu

2.1. Jukagiiri keeled

Jukagiiri keeli räägitakse tänapäeval Ida-Siberis. Kunagisest murdeahelast on järel vaid kaks äärmist murret: tundra- ehk põhjajukagiiri ja kolõma- ehk lõunajukagiiri murded. Kahepeale kokku oli 2010. aasta rahvaloenduse järgi jukagiiri keeltel 370 kõnelejat. (Ülevenemaaline rahvaloendus 2010) Rahvaloendusel jukagiiri murdeid ei eristata. Kõnelejate arv on märgatavalt vähenenud, 2020. aasta 8. juulil pidas Olga Kazakevitš (Abralini) konverentsi raames võrguloengu idasiberi keelte seisukorrast, milles väitis, et põhjajukagiiril on erinevate keeleoskuse tasemetel 60 kõnelejat, lõunajukagiiril umbkaudu 10. (Kazakevich 2020, 08. 07. 2020: 00:30:30) Jukagiiri keeli õpetatakse külakoolides valikainena. Keeleõpe ei näi kahjuks andvat erilist tulemust, sest põlvkonda pole peale kasvamas. Keeleõppel on takistuseks ka ortograafilise üksmeele puudumine kõnelejate seas. Kasutusel on küll Kurilovi ortograafia, kuid keele kõnelejad isekeskis ei suuda jõuda kokkuleppele, kuidas sõnu kirjutada ning see raskendab niigi hapral järjel olevat keeleõpet lastele. (Odé 2012: 218)

Eesti keeles saab jukagiiride kohta lugeda peamiselt kahest raamatust. NSVL rahvaid tutvustavas sarjas anti välja „Kes te olete, jukagiirid?“ (Tugolukov 1983). Hoopis laiema leviku ja kõlapinna saavutas aga sarjas Saja Rahva Lood välja antud „Jukagiiri muinasjutte“ (1978). Suureformaadiline pehmes köites raamat oli usutavasti olemas paljudes kodudes ning lapsed said sedakaudu tuttavaks jukagiiride jututraditsiooniga.

Jukagiiri keelt võib käsitleda kas ühe keele ekstreemselt erinevate murretena või kahest väikesest keelest koosneva keelkonnana. Maailma kaks peamist keeli klassifitseerivat andmebaasi erinevad oma jukagiiri keele käsitluses. SIL Ethnologue jagab jukagiiri keeled kaheks: lõunajukagiiri keele (Yux) ja põhjajukagiiri keel (ykg) (VT Ethnologue). Glottologue 4.3 aga eristab nelja jukagiiri keelekuju, jagades lõunajukagiiri keeled kaheks kolõma ja tšuvani jukagiiri murreteks ning eraldades omoki murde, mis on väljasurnud ja mille kohta on vähe teadaolevaid kirjapanekuid (VT glottologue).

Irina Nikolaeva on artiklis tšuvani ja omoki keeltest ära tõestanud, et omok on hääliküsteemilt lähemal põhjajukagiirile, sest seal on põhjajukagiiriga ühine vokaalide vaheline värihäälik /r/ ning säilinud on ka sõna alguse labiovelaarne poolvokaal /w/. Tšuvani murre on lähedasem lõunajukagiiri keelele. Tegemist ei ole aga eraldi keeltega, vaid pigem jukagiiri dialektiahela keskmiste lülidega. (Nikolaeva 2008: 334) Omoki keele uurimise teeb eriti raskeks asjaolu, et temast säilinud kirjapanekud on Nikolaeva väitel vigased, mistõttu on nende interpreteerimine raskendatud, tihti on sõnu kas valesti kuulnud, on tõlked segased või ebakorrektsed. (Nikolaeva 2008: 319)

Jukagiiri keele üks omapärasemaid nähtusi on meeste ja naiste vahelise häälduse erinevus. Seda tuleb arvesse võtta eriti vanemaid kirjapanekuid uurides. Nikolaeva järgi hääldasid mehed üksnes afrikaate kui naised hääldasid oma kõnes nii sibilante kui afrikaate. Esialgsed tekstinäited koguti aga meestelt. (2006: 81) Näiteks on toodud kaks sõna, millistes see erinevus on näha. *tʃa:l* > *ša:l* 'puu' tänapäeva põhjajukagiiris *sa:l* ning *tʃu:l* 'liha' mis on tänapäeva põhjajukagiiris samuti *tʃu:l*. (Nikolaeva, 2006: 81)

2.2. Uurali ja jukagiiri keelekontaktide uurimisest

Jukagiiridesse, nende keelde ning selle uurimisse tehti lühike sissejuhatus eelnevas peatükis. Uurali keeltesse kahjuks nii lühikese sissejuhatusesga piirduda ei saaks. Uurali keelte uurimise lugu on üks kaasaegse keeleteaduse pikemaid ning sisutihedamaid, samuti on konkreetselt sellele pühendatud terveid väljaandeid. (Häkkinen 2008) Sellepärast ongi käesolevaga vaid lühidalt tutvustatud autoreid, kes jukagiiri ja uurali keelte vahelisi sarnasusi on täheldanud. Välja on jäetud laiemad keelkondade puntrad, millede eraldi osadeks uurali ja jukagiiri keelkondi peetakse. Nende siin käsitlemiseks ei ole ruumi ning ei püsiks need ka töö sihikul.

Siinses töös pakutakse välja, et uurali ja jukagiiri keelkondade võrdleva uurimisloo võib jagada kolme järku:

- I. 1905 – 1956 – Jochelsonist Krejnovitšini. peamiselt jagunetakse kahte liini. Jukagiiri keeled on kas isolaatkeeled nagu väidab Jochelson või on nad suguluses uurali keeltega nagu väidab Collinder. (Jochelson 1905),(Collinder 1940: 108)

Krejnovitš on esimene, kes oletab oma teoses jukagiiri keelte kontakti samojeedi keeltega, jättes sellega kõrvale kindla suguluse oletamise, pakkudes selle asemel välja keelekontakti võimaluse. (Krejnovitš 1958)

- II. 1958 – 1999 Krejnovitšist Rédeini. Krejnovitši tulemused ei jõudnud raudse eesriide tõttu kahjuks välismaale ning sellepärast jätkus osaliselt endiselt arutelu jukagiiri suguluse üle uurali keeltega. (Wickman 1969: 310-316) Sel ajal tugevneb ka nostratistide koolkond, mõni neist tegeleb põhjalikumalt ka jukagiiri keelega. (Nikolaeva 1988) Károly Rédei kogub kokku senised sõnavaralised võrdlused ning oletab umbes 120 ühist tüve uurali ja jukagiiri keelkondade vahel, geneetilise suguluse asemel oletab ta keelekontakti samojeedi keeltega. (Rédei 1999)
- III. 1999 – Rédeist tänapäevani. See ajajärk on jukagiiri keelte uurimisel üks kõige viljakamaid. Tehakse palju kokkuvõtlikku tööd. Ilmuvad Elena Maslova grammatikad kummagi jukagiiri keele kohta (Maslova 2003a; Maslova 2003b), kümme aastat hiljem ka Schmalzi tundrajukagiiri grammatika (Schmalz 2013). 2006. aastal ilmub Irina Nikolaeva „A historical dictionary of yukaghir“, mis koondab kokku enamiku vanematest sõnaraamatutest ning sedelikogumikest, sealjuures täiendades oma protojukagiiri häälikurekonstruktsiooni. (Nikolaeva 2006) Uurali ja jukagiiri keelte seotuse uurimise fookus on nihkunud nüüdseks keelkondade vahelise seose tüübi ja tiheduse uurimiseni. Endiselt on õhus küsimus, kas uurali ja jukagiiri keelte vahel on kontaktne seos (Janhunen 2009) , (Häkkinen 2012), (Aikio 2014) või geneetiline seos (Piispanen 2013). Eelmainitud autorid on kirjutanud enamasti sõnavaralistest võrdlustest lähtuvalt, ehkki on avaldatud ka morfoloogiateemalisi võrdlevaid uurimusi. Merlijn de Smit on sellel teemal veebikeskkonda academia.edu riputanud üles oma alguurali ja algjukagiiri morfoloogilise ühisosa võrdluse, kus argumenteerib tõenäolise ühisosa poolt. Oma töös oletab ta, et jukagiiri algkeel struktureerus ümber peale uurali algkeelest lahknemist täielikult ning sarnased morfoloogilised ühisosad on veel võimalik tuvastada, ehkki kahe keelkonna keelte süvastruktuurilised erinevused on märgatavad. (de Smit: 6)

3. Arvsõnad arvusüsteemides

Selles peatükis antakse lühike ülevaade numeraalide põhiomadustest, seejärel kirjeldatakse uurali ja jukagiiri algkeeltesse taastatud arvusüsteeme ning põhjusi nende võrdlemiseks siinses töös.

3.1. Arvsõnadest üldiselt

Enamikes maailma keeltes esinevad arvsõnad eraldi sõnaklassina, kuid see ei pea alati nii olema. Allpool peatükis 3.3 käsitletakse jukagiiri keelte arvusüsteeme, mille üks eristavamatest omapäradest on, et neis puudub arvsõna kui eraldi sõnaklass, jukagiiri keeltes esinevad arvsõnad kvantitatiivsete verbidena (Schmalz 2013: 73).

Keeltel, millistel on tihedad kontaktid teiste keelkondadega võib sageli esineda arvusüsteemide segunemist. Tänapäeval kõneldavates uurali keeltes ei ole kõik suuremad arvsõnad põlised, arvsõna sada (**sata*) on ülevõetud indoiraani keelkonna keelest. (Zajcz 2006: 685) Mõnikord aga võivad keelkonnad kas suurema osa oma olemasolevast arvsõnasüsteemist või vähemalt arvsõnad teatavast väärtusest edasi asendada teisest keelest pärit arvsõnadega. Nii kasutab enamus cebu keele kõnelejaid Filipiinidel arvsõnast kümme suuremaid numeraale hispaania keelest, kuigi omasõnad on selleks olemas. (Tanangkingsing 2009: 52) See võib viia selleni, et mingil hetkel kõnelejaskond unustab omakeelsed arvsõnad ning jäävad vaid hispaania päritolu arvsõnad.

Harald Hammarströmi järgi on numeraal konkreetselt piiritletud väljend kõneldud keeles, mida ühe keele kogu kõnelejaskond kasutab sõltumata sotsiaalsest situatsioonist, määratlemata loendatavate klassi, et märkida konkreetset hulka asju. (Hammarström 2010: 11)

Hammarström jagab arvsõnad kahesugusteks: monomorfeemilisteks ja kompleksseteks. (Hammarström 2012: 425) Monomorfeemilised on kõik sellised arvsõnad, milledes on vaid üks moodustaja, millele ei lisandu ühtki liidet või sõna. Sellised arvsõnad on näiteks eesti keeles *kolm* ja *neli*. Kompleksed arvsõnad koosnevad rohkem kui ühest elemendist,

milledest üks on kindlasti arvsõna ning ülejäänud võivad olla kas teised arvsõnad nagu eesti *kakskümmend* või tehet märkivad liited nagu näiteks ungari *kilenc* 'üheksa' (Zajcz 2006: 372). Siia võiks paigutada ka põhjajukagiiri numeraali *ma:laʎa* 'kuus', mille esimene pool tähistab liigest, teine aga arvu kolm (Nikolaeva 2006: 270 #1147).

Hammarström toob oma artiklis haruldasematest arvusüsteemidest ning ka artiklis malai-polüneesia keelte arvusüsteemide muutustest ära, et kompleksed arvsõnad tekivad kas lihtnumeraalide omavahelisel liitmisel, lahutamisel või korrutamisel. Ei ole olemas selliseid arvsõnu, mida moodustavaks tehteks on jagamine. (Hammarström 2010: 15) (Hammarström 2012: 425)

Sellist arvu, mille abil moodustatakse mingist alusest suuremate arvude enamik, nimetatakse arvusüsteemi aluseks.

Arvusüsteemi alust defineerib Hammarström järgmiselt:

Arvsõna n on arvusüsteemi aluseks juhul kui arvusüsteemi järgmiseks aluseks on n -i kordaja või kui n -ist suuremaid aluseid ei ole ning kui mõjuv enamus n -ile järgnevaid numeraale moodustatakse n -i ja temast väiksemate numeraalide vaheliste tehetena. (Hammarström 2010: 15)

Eesti keeles on arvusüsteemi alusteks *kümme*, *sada*, *tuhat*, *miljon* ja edasised euroopa keeltes levinud ladinapõhised alused.

Siin jäetakse alustest välja eraldi monomorfeemilised väljendid, mis mõnedes keeltes tähistavad aluste kordajaid, heaks näiteks sellisest on türki keel, kus aluse kümme kordajad kuni viiekümneni on kõik eraldi monomorfeemilised *yirmi* 'kakskümmend', *otuz* 'kolmkümmend', *kırk* 'nelikümmend', *elli* 'viiskümmend', järgmiseks aluseks on *yüz* 'sada' ning sellele järgnevas *bin* 'tuhat'.

3.2. Uurali keelte arvusüsteemist

Vladimir Napolskikh pakub oma artiklis uurali keelte arvsõnadest välja, et uurali keeltes võis algselt olla arvusüsteemi aluseks viis ning on võimalik samojeedi keelte arvsõna **vüit* 'kümme' ja soome-ugri arvsõna **vitte* 'viis' samast tüvest pärinemine. Samojeedi keelte üleminekul kümnelisele arvusüsteemile, võeti vana arvsõna uue järjestuse aluseks

kaasa. Ühe võimalusena pakub Napolskikh välja et arvu viis tähendusvälja võis ka kuuluda tähendus 'suur arv'. (Napolskikh 2003: 45) László Honti on viidanud samale võimalusele, kuid oletanud, et arvsõnale viis lisati duaalimarker ning seetõttu sai see tähenduseks 'kümme'. (Honti 1993: 92) Sellisel juhul on see tüvelts sama soome-ugri keeltes kümnet märkiva arvsõnaga ning selle levikut on käsitletud allpool.

Võiks arvata, et uurali keelte keerukamaks muutunud arvusüsteemide taga on nende kultuuriline areng korilasrahvast karjakasvatuse ja hiljem põllumajandusega tegelevaks rahvaks. Seda võimalust on oma artiklis analüüsinud Patience Epps jt, kes jõudsid järeldusele, et arvusüsteemide areng kompleksuse poole tuleneb pigem piirkondlikest faktoritest kui kultuurilisest arengutasemest (Epps 2012). Euraasia kirde osa rahvastel on korilasrahvastena üsnagi kõrgealuselised arvusüsteemid. Jukagiiris kümme, ainu keeltes viis ja koguni 20. (Epps et al. 2012: 44)

Honti on oma monograafias uurali keelte arvusüsteemidest toonud välja argumente erinevate alguurali arvusüsteemide aluste poolt ja vastu ning oletab lõpuks, et alguurali keeles võis juba olla kümnepõhine arvusüsteem, millesse laenati mõnede numeraalide asendamiseks elemente teistest keeltest. (Honti 1993: 52) Kümnepõhise arvusüsteemi rekonstrueerimise teeb raskeks asjaolu, et arvusüsteemi alust ei ole lihtne taastada. Võimalusi on kaks ning mõlemal on omad puudused ja ka eelised.

- I. **luka* tähistab saami, mari ja obi-ugri keeltes kümnet, läänemeresoome, mordva, permi ning ungari keeltes lugemist, arutamist. On välja pakutud, et siia võiks sobida ka eenetsi tüvi *laxna-*, mis tähistab küll rääkimist ning ei sobi tähenduserinevuse pärast. (Honti 1993: 120)
- II. Arvsõnatüvi mille Honti on taastanud kui **mi* või **pi*. On oletatud, et tüvi võib olla sama mis uurali tüvi **witte* 'viis' ning saanud juurde kaksusliite hakkas tähistama kümnet. Soome-ugri keeltes on aga tüve esinemine harv ja reeglipäratu. Honti oletab, et see võib esineda ungari arvsõna kümme kordajates, mis lõppevad liitega *-van/-ven* (*negyven* 'nelikümmend', *ötven* 'viiskümmend', *hatvan* 'kuuskümmend' ning järgmised kümned kuni üheksakümneni), mansi keeles sõnades *naliman* 'nelikümmend' ning *atpan* 'viiskümmend'. (Honti 1993: 115) Honti oletab hiljem ka permi arvsõnade **kikjami(n)s* 'kaheksa' ning **ekijami(n)s* 'üheksa' (Honti 1993: 156) Honti arvates ei kuulu siia aga ungari *harminc* 'kolmkümmend' ega ka *nyolc* 'kaheksa' ning *kilenc* 'üheksa', sest neis on lühenenud vorm sõnast *tíz* 'kümme' (Honti 1993: 189).

3.3. Jukagiiri keelte arvusüsteemist

Jukagiiri keeltes ei ole numeraale kui eraldi sõnaklassi. Numeraalid on olemuselt kvantitatiivsed tegusõnad. See tähendab, et morfoloogiliselt käituvad jukagiiri numeraalid nagu tegusõnad, neil esineb finiiitseid ja infiniitseid verbivorme, täiendi märkimiseks moodustatakse neist kesksõnad üldkasutatavate verbipartitsiipidega, sellepärast on sobilik nimetada jukagiiri keeltes esinevaid arvsõnu numeraalverbideks ehk arvutegusõnadeks. (Schmalz 2013: 73, 74)

Jukagiiri arvusüsteemi alust ei ole lihtne määratleda, sest arvudest 5 kõrgemad elemendid kuni kümneni moodustuvad sageli juba komplekssete arvsõnadena. Nii on põhjajukagiiris arvsõnad *ma:laʎa-* 'kuus' ja *ma:laʎek-* 'kaheksa' moodustunud ühendist **ma:lə* 'liiges' ja arvsõnast **ja-* 'kolm'. Samuti on numeraalverb seitse moodustunud elemendist **puðe* peale ning arvsõnast **ki* 'kaks'. Omapärane on, et moodustades arvsõna seitse on arvsõna viis moodustajana välja jäetud. Kui jukagiiris oli kunagi viiepõhine arvusüsteem, seletaks see, miks arvsõnas pole toodud põhiarvu välja. Sama toimub ka eesti keeles, kus teise kümne arve moodustades jäetakse tänapäeval põhiarv märkimata, ehkki vanemas keelekasutuses oli see veel kohustuslik, nt *üksteistkümmend* > *üksteist*.

Jukagiiri keelte vahel on väga suured leksikaalsed erinevused, mis kanduvad üle ka numeraale tähistavatele sõnadele. Järgnevas tabelis on ära toodud jukagiiri keelte numeraalid kummaski veel kõneldavas keeles, nende rekonstruktsioonid Nikolaeva sõnaraamatu järgi (Nikolaeva 2006). Ruumi kokkuhoiu mõttes on sõnaraamatu viitena siin kasutatud sõnaraamatu pealkirja esitähti. Ära on toodud ka selliseid vorme, mida tänapäeval jukagiiri keeltes enam ei kasutata. Sellele järgnevalt on ära toodud tabelist lähtuvaid tähelepanekuid.

Tabel 1. jukagiiri keelte arvsõnad

Arvsõna	Lõunajukagiiris	Põhjakukagiiris	rekonstruktsioon	Ja artikliviide
Üks	<i>Irk-eñ</i>	<i>Marq-an</i>	*irk(HDY 604)	*ma:rqə(HDY 1162)
Kaks	<i>Ataq-un</i>	<i>Ki-n</i>	*andaq/wandaq(HDY 104)	*ki (HDY 809)
Kolm	<i>Ja-n</i>	<i>Ja-n</i>	*Ja (hdy 619)	
Neli	<i>Ilek-un</i>	<i>Jeluk-un</i>	*jelek- (HDY 672), *ŋəra'-q (HDY 1425),	*erpəl/*jerpə (HDY 499)
Viis	<i>Ñaha-n</i>	<i>Imdal'd'i-n</i>	*im- 1 (HDY 510), ñe-γambo (HDY 1293)	*apjə- /*wapjə- (HDY 110)
Kuus	<i>Malha-n</i>	<i>ma:laʎa-n</i>	*ma:lə- (HDY 1147) + *ja (HDY 619)	*mo!qə (HDY 1263) + *ja- (HDY 619)
Seitse	<i>Purki-n</i>	<i>Puški-j-in</i>	*puðe (HDY 1911) +	*ki (HDY 809)
Kaheksa	<i>Malhilek-un</i>	<i>Mälejluk-un</i>	*ma:lə- (HDY 1147) + *jelek- (HDY 672)	*mo!qə (HDY 1263) + *jelek- (HDY 672)
Üheksä	<i>Kunerkil'd</i>	<i>wal'han'urnkiñuo-st</i>	*ki(m)n-/*ku(m)n- (HDY 824) + *irk(HDY 604)	
Kümme	<i>Kuñ-in</i>	<i>Kuñil'-in</i>	*ki(m)n-/*ku(m)n- (HDY 824)	

Tabelist nähtub, et jukagiiri keelte arvsõnade vaheline erinevus on leksikaalselt märgatav, eriti ühe keelkonna siseselt. Samuti on tähelepanuväärne, et ainukeseks uurali keeltega seostatavaks arvsõnaks on põhjakukagiiri *ki- 'kaks'. Järgnevalt on ära toodud mõned tähelepanekud või küsitavad kohad rekonstruktsioonides.

Nikolaeva järgi on põhjakukagiiri arvsõna *marq-an* 'üks' moodustunud kahest osast: affixist *mə-* ja numeraalist *irk 'üks' (Nikolaeva 2006: 272 #1162). Eesliited on aga jukagiiri keeltes haruldased ning ei ole ka seletatud, mida see konstruktsioon tähendab. *mə on hiljem küll

rekonstrueeritud kui jaatuspartikkel ning põhjajukagiiris ka kui fookuspartikkel (Nikolaeva 2006: 274 #1175). Arvsõna üks käsitlevas artiklis aga pole seda ühendust näidatud.

Oluline on ära märkida, et minevikus tundub olema jukagiiri keeles olnud murdeti ka selliseid arvsõnatüvesid, millel tänapäeva keeltes enam vasteid ei ole, näiteks nelja tähistavad arvsõnad **erpəl* (Nikolaeva 2006: 178 #499) ning tšuktši keelest võetud tüvi **haganə* (Nikolaeva 2006: 310 #1425). Tänapäevase esinemiseta on ka tüvi **wapjə* (Nikolaeva 2006: 124 #110) arvsõnale 'viis'.

Nikolaeva on oma sõnaraamatus rekonstrueerinud arvsõnale kümme kuju, mis lubab teda seostada läänemeresoome ja mordva keeltes esineva tüvega **kimne* 'kümme' (Nikolaeva 2006: 224 #824). Selle seostamise ja rekonstruktsiooni põhiline nõrk koht on, et tüvi esineb vaid läänepoolsemates uurali keeltes niinimetatud lääneuurali murdealal ning ka seal üksnes läänemeresoome ja mordva keeltes.

Eelnevast nähtub kokkuvõtlikult, et jukagiiri arvusüsteem on praegu ning on ka varem olnud uurali arvusüsteemist väga erinev nii oma arvsõnade kui arvsõnade moodustamise ning kasutamise poolest. Ainukeseks häälikuliselt sarnaseks arvsõnaks on numeraalverb **ki* 'kaks', mis oma häälikukujult sarnaneb enim samojeedi arvsõnadele.

4. Arvsõna kaks rekonstruktsioon alguurali ning algjukagiiri keeltes ja nende võrdlus

Järgnevas peatükis võetakse vaatluse alla alguurali ja algjukagiiri keeltesse rekonstrueeritud arvsõnad vastavalt **käktä* ja **ki*. Kõigepealt vaadeldakse allpeatükkides kumbagi algkeelde rekonstrueeritud arvsõnu ning seejärel analüüsitakse nende omavahelise seotuse võimalikkust tuginedes häälikuloolistele ja teistele keeleajaloolistele argumentidele.

4.1. Uurali arvsõna **käktä*

László Honti on oma monograafias uurali keelte arvsõnadest kirjutanud, et uurali algkeelde taastatav arvsõna võiks olla **käktä* (Honti 1993: 84).

Honti kõrvutab kaht oletust, kas:

- I. Uurali arvsõna kaks oligi algkeeles kahe esinemiskujuga, millest läänemurdes esisilbis madala keskvokaaliga /a/ **kakta*, idapoolses murdes esisilbis keskmise eesvokaaliga /ɛ/ **käktä*. Või
- II. Uurali algne arvsõna kaks kuju oli **käktä*, mis sarnastumise tõttu lugemisarvustuses muutus lääneuurali murde kõnelejalatel esisilbis keskmisest eesvokaalist /ɛ/ madalaks keskvokaaliks /ä/ või koguni madalaks tagavokaaliks /a/. Arvsõnade järjestikku lugemisel võib tekkida selliseid häälikulisi muutusi, mis pole häälikulooliselt lihtsalt põhjendatavad, kuid on seletatavad ümbritsevate sõnade kuju läbi. Pika aja jooksul võivad need kanduda igapäeva keelde üle. Näiteks laste liisulugemine eesti keeles assimileerib arvsõna neli esimese täishääliku lähikesk lähieesvokaalist /t/ ümardatud keskmiseks tagavokaaliks /o/:

„*üki, kaki, kommi, nommi*“ (RKM, KP 5, 217 (3) < Kuusalu khk.) Antud lugemine on lastekeelne ja lihtsustab hääldust muudelgi viisidel, kaotades näiteks kõik kaashäälikuühendid. Sarnast täishäälikute muutust arvsõnade vahel oletab ka Honti arvsõna kaks kohta. Seal võis järgnevate arvsõnade mõjul assimileeruda esisilbis keskmadal eesvokaal madalaks keskvokaaliks. (Honti 1993: 85) Eelkirjeldatud esisilbi vokaalide madaldumine toimus aga laiemaltki läänepoolsemates uurali murretes, juhul kui järgnev vokaal oli kõrge keskvokaal, oli muutus keskkõrgest lähieesvokaalist madalaks

keskvokaaliks üsnagi reeglipärane. (Zhivlov 2015: 115) Ka Honti viitab sellele muutusele, kuid ei ühenda seda konkreetsete reeglipärasustega vaid märgib ära, et soome *sappi* ja ungari *epe* tunnistavad sarnast muutust. (Honti 1993: 86)

Omaette küsimus on, kas arvsõna kaks oli algselt kahesilbiline või ühesilbiline. Kui kaks oli ühesilbiline, on ka ebaselge, milline võis olla tema algkuju ning kas alguurali ajaks oli ta juba kivistunud kujule *käktä* või veel mitte. Honti on ka oma töös kaalunud oletust, et arvsõna kaks võis sisaldada duaalimarkerit **k* ning võibolla ka täiendimarkerit **t*, kuid sellele pole piisavalt argumente. (Honti 1993: 86)

Honti ise jääb lõpuks väite juurde, et alguurali keeles oli juba välja kujunenud arvsõna kuju **käktä*, mis murrete väljakujunemisel säilitas idapool oma eesvokaalilise kvaliteedi ning oletatavas alguurali lääne murdes läks kaasa häälikumuutusega kus teises silbis oleva kesk esivokaaliga sõnades klusiilide ees dissimileerus kesk esivokaal madalaks keskvokaaliks (Honti 1993: 86).

Jaakko Häkkinen on oma töös jaganud uurali algkeele vokaalisüsteemi laias laastus kahte ossa: ida- ja lääne-alguurali murdeks. (Häkkinen 2007: 6) Häkkise töö on suures osas rajanev kahe äärmise keeleharu: mordva-soome ja idauurali ehk samojeedi ja ugri keeltele. Teisi keeleharusid on käsitletud, kuid need ei ole olnud nii süvitsi fookuses, neid on kasutatud võrdlusainesena niivõrd kui vajalik.

Kui vaadelda arvsõna kaks oletatava alguurali murrete piirjoonte aluselt, saab selgeks, et on koheselt märgata mõned erinevused ning selged vastukäivused:

- I. Pea kõigis Lääneuurali keeltes on arvsõna esimene suletud silp kujul **kVk*: soome *kak-si*, põhja-saami: *guok-te*, mari *kokət*, varaalgpermi **kòkt*, väljaarvatud mordva *kavto*, kus teist velaarclusiili ei ole või on see väljalangenud. Teise helitu pehme suulae sulghäälikuta variandid esinevad aga kõigis niinimetatud idauurali murdeala keeltes: ungari *kettő*, nganassaani *siti*.
- II. Lääneuurali keeltes ning mari keeles on esisilbis tagavokaal kui idauurali ning permi keeltes samas asendis poolkõrge pooleesvokaal või kõrge eesvokaal.

Honti on sellele ka tähelepanu juhtinud, kõrvutades seda sarnase muutusega teistes alguurali sõnades nagu soome *sappi*, ungari *epe*, soome *talvi*, ungari *tél*. (Honti 1993: 84) Kahjuks aga ei kattu tekkinud häälikumuutuse piir näiteks toodud sõnade omaga, nii näiteks mansi keeles võiks eeldada tagavokaalset varianti nagu sõnas *tul* 'talv', kuid arvsõna kaks on

mansikeeltes kõrge esivokaaliga. Samuti ei ole leida teisi uurali sõnu, milles esineks häälikuühend **-kt*, et nende rekonstruktsioone võrrelda. Ainukeseks võrdlusaluseks võiks tuua arvsõna üks, kuid see ei esine kõigis idauurali keeltes, üksnes soome-ugri keeltes, on erineva vokalismiga ning ei allu sarnastele muutustele. Honti on koguni taastanud arvsõna algkuju ilma täiendimarkerita **ike*. (Honti 1993: 73)

Eelnevast lähtuvalt võib oletada, et kui arvsõna algkujus tõesti oli kaashäälikuühend, siis on see keelte jagunemisel kadunud. Täishäälikute puhul aga ei ole tekkinud muutusi nii lihtne seletada, põhjuseks võibolla sarnastumine kõrval olevate sõnadega kuna arvude puhul on tegemist enamasti kindlas järjekorras sooritavate kõneaktidega.

4.2. Põhjajukagiiri arvsõna **ki*

Jukagiiri keeltes on säilinud kahes murdes kummalgi eraldi numeraal märkimaks arvsõna kaks. Lõunajukagiiris on see *adaq-un* ja põhjajukagiiris *ki-n*. Käesolevas töös vaadeldakse peamiselt põhjajukagiiri arvsõna, otsides selle võimalikku seost alguurali arvsõnaga **käktä*.

Järgnevalt on ära toodud Nikolaeva jukagiiri ajaloolise sõnaraamatu artikkel arvsõna **ki* kohta, et näidata selle esinemist põhjajukagiiri keeles ning selle erinevaid esinemiskujusid (Nikolaeva 2006: 222 #809)

#809

*ki-

T ki- two; TK ki-, ki:-; TJ ki-, ki:-; TD ki-\ MO tkit [rect. kit], kit-T kij- two; TK kij-; TJ kij-; TD kiy-; MC kujen; BO kujún, kijun, kujén T kijuod'e twins; TD ki. od'en-, kiyeod'en- T kiile together; TK ki.le-; TD ki. len-, kileń T kiińuo two; together | TD kid'eń twice; kińyodi-kortek two (in cards) | TK kin-ńuoru woven threads The consonant -j- in kij- is likely to have an epenthetic origin.“ (Nikolaeva 2006: 209)

Sõnaraamatu artikkel on esitatud järgmiselt: kõigepealt on pakutud välja tärniga tähistatud rekonstruktsioon, seejärel on esitatud sõna esinemine teistes sõnaraamatutes ning ajaloolised kirjakujud. Samuti on esitatud ühendeid, millest sõna on osa ning ka nende ajaloolised kirjakujud. Lühendid esinemiskujude ees tähistavad erinevaid murdeid ning erinevaid kirjalikke allikaid. Artikli lõpus võib olla ära toodud kas laenuallikaid või võimalikke vasteid teistes keeltes või keelkondades. (Nikolaeva 2006: 31 - 33)

Sageli toob Nikolaeva oma sõnaraamatus ära võimaliku uurali vaste, antud sissekandes on see välja jäetud. Mõnedes variantides on sõnakujul ümardatud vokaaliga vorm. Nikolaeva on ise pakkunud välja, et eesvokaalilises keskkonnas esinev /u/ võib viidata kunagisele ümardatud kõrgele esivokaalile /ü/, kuid sõnaraamatuartiklites ta seda ei rekonstrueeri, sest üheski tänapäeva jukagiiri keeles pole seda säilinud. (Nikolaeva 2006: 62) Jukagiiri keeles on lühikestel täishäälikutel kaht sorti vokaalharmooniat: mooraline ja sõnasisene. (Nikolaeva 2006: 36) Mooraline harmoonia tähendab, et esivokaalid /e/, /ö/, /i/ ning keeleajaloolistel põhjustel ka /u/ võivad esineda vaid samas rõhulises mooras, kus ei esine *o* või *a* ning vastupidi. *u* võib esineda mõlemas, olles esivokaalide juures tõenäoliselt muutunud ümardatud kõrgest esivokaalist ümardatud madalaks tagavokaaliks. (Nikolaeva 2006: 61) Peale esimest jalga leidub jukagiiri sõnatüvedes vaid /a/, mis sageli assimileerub kas /e/-ks või /u/-ks, mõnedel puhkudel võidakse aga siiski välja hääldada. (Nikolaeva 2006: 37).

Arvsõnatüvi *ki* esineb lõunajukagiiris vaid arvsõnas *purkij-* 'seitse' (Nikolaeva 2006: 364) Selle saab analüüsida kahe osana. Millegi peal olekut tähistav tüvi **puðe* ning arvsõna kaks tüvi **ki*. Nikolaeva on rekonstrueerinud tüve **puðe* helilise dentaalfrikatiiviga /ð/, sest põhjajukagiiris esineb mõningatel puhkudel, eriti refleksiivi tähistavalt dentaalklusiiliga /d/ tüves selle asemel ka tremulant (Nikolaeva 2006: 81, 82). Lõunajukagiiris sarnast muutust ei ole toimunud ning seepärast võib oletada, et seal esinev arvsõna kuju *purkij* on ilmselt

laenatud põhjajukagiirist või mõnest sellisest murdest, kus see muutus toimus. Põhjajukagiiris on arvsõna seitset tähistav sõna pus-kij-, mis viitab tugevamalt sellele, et sõna esimeses osas võis olla dentaalfrikatiiv, mis rõhulises positsioonis muutus afrikaadiks. Muutus $*r > s$ on ebareeglipärane.

Eelnevast võib järeldada, et kuna jukagiiri keelte vahel on suured leksikaalsed erinevused, ei olnud eeldatavasti mitte kõik jukagiiri keele murded kontaktis samade keeltega ning kui oligi kontakti jukagiiri keelte kõnelejatel uurali keelkonda kuuluvate keeltega, siis eeldatavasti mitte kõigil murretel võrdselt.

4.3. Arvsõnade võimalik seos

Selleks, et oleks põhjendatud alguurali arvsõna **käktä* ja jukagiiri arvsõna **ki* omavaheline seotus keelesuguluse kaudu, tuleks leida rohkem argumente kahe keele omavahelise geneetilise seotuse tõestamiseks. Viimastine selline morfoloogiale keskenduv ülevaade pärineb Merlijn de Smitilt, kes oma academia.edu portaalis avaldatud morfoloogilise võrdluse ühe osana oletab jukagiiri keele põhjaliku restruktureerimise mingil ajaperioodil veel enne kui see oli jagunenud praegusteks murreteks. (de Smit: 6, 9, 20) Eelnevalt näitasin, et kui lõunajukagiiri arvsõna *purkiy-* on ülevõetud mõnest põhjajukagiiri murdest tulenevalt postalveolaarse tremulandi /r/ esinemisest seal kus lõunajukagiiris oleks eelduspärane heliline dentaalklusiil /d/ nagu eeldab Nikolaeva (2006: 81), siis on alust oletada jukagiiri keele murrete erineva ulatusega kontakti uurali keelkonna keeltega. Samuti on see kontakt niigi jagatav perioodilisteks järkudeks vastavalt muutustele, milliseid jukagiiris leiduvad uurali tüved näitavad (Häkkinen 2012: 91, 92). Ante Aikio aga näitab üldiselt, et alguurali ja algjukagiiri vahelisi helijärjestusi on väga raske kui mitte võimatu üldse järjekindlalt taastada (Aikio 2014: 14-16). Eelnevast järeldatakse, et argumente on nii geneetilise suguluse kui kontakti teooria poolt, kuid antud töö tulemus viitab tõenäolisemalt keelekontaktile. Samuti vajab veel hoolikamalt läbi uurimist jukagiiri keele endal häälikulugu ning mitte üksnes keelkonna suhetes teiste keeltega, vaid ka keelkonna siseselt nagu näidati peatükis 4.2. Kui ka võtta aluseks teooria, mille Janhunen püstitas uurali keeli kõnelenud rahvaste algkodu kohta Uurali mäestiku ida nõlvadel (Janhunen 2009: , jääb jukagiiri ja uurali keeli kõnelenud rahvaste vahele märgatav vahemaa nii ajalisel kui ka

geograafiliselt. Keelekontakt on seega kõige tõenäolisem ning argumendina tuleb arvestada ka erinevate jukagiiri keelte mõju üksteisele ning keelkonna sisest häälikulugu.

Siinse töö käsitlusse ei kuulunud jukagiiri ega uurali keelte grammatilise arvumärkimise ajalugu. Liitigi on keelkondade vahel selles küsimuses märgatavad erinevused. (de Smit: 20) viitab oletustele, et ka alguurali keelde ei ole lihtne grammatilist arvu märkivaid markereid taastada. See küsimus nõuab edasist uurimist.

Kokkuvõte

Töös käsitleti alguurali ja algjukagiiri keelte arvsõnade 'kaks' rekonstruktsioone. anti ülevaade nende algkeelte oletatavatest arvusüsteemidest ning võrreldi rekonstrueeritud arvsõna kaks kujusid vastavates algkeeltes. Arvsõna kaks oli valitud, sest kujult on ta kahes algkeeles kõige lähem ning kujult lähedaste rekonstruktsioonide analüüsimine läbi fonoloogiliste ja morfoloogiliste argumentide annab võimaluse teha järeldusi keelesuguluse tõenäosuse kohta.

Antud töös järeldati, et konkreetselt arvsõna kaks kujusid vaadeldes algkeeltes, võib oletada siiski, et tõenäolisem on kahe keelkonna omavaheline kontakt kunagisel ajal kui neid kõneldi üksteisele lähemal ning vähem on tõenäoline geneetiline sugulus.

Alguurali murrete häälikuloo uurimisel on viimaste aastate jooksul ilmunud uusi teooriaid, millede põhjalik läbitöötamine ja rakendamine kõigile uurali keelkonna keeltele võrdselt võiks viia täpsema ülevaateni uurali keelte häälikuloost. Eriti oluline oleks leida põhjendus n.ö. paralleelvormide kujunemisele asesõnades ning ka arvsõnas kaks. Kindlasti vajab veel uurimist ka alguurali keelte grammatiline arv.

Kasutatud kirjandus

Aikio, Ante 2014. Uralic-Yukaghir lexical correspondences: genetic inheritance, language contact or chance resemblance? – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 62, 7–76.

Collinder, Björn 1940. *Jukagirisch und Uralisch*. Uppsala Universitets Årsskrift 8. Uppsala: Uppsala Universitet.

Comrie, Bernard 2013. Numeral Bases. – *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology; <http://wals.info/chapter/131> (vaadatud 26.01.2021).

Eberhard, David M., Gary F. Simons, and Charles D. Fennig (eds.). 2020. *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-third edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com> (vaadatud 26.01.2021).

Epps, Patience, Bower, Claire, Hansen, Cynthia A., Zentz, Jason, Hill, J. 2012. On numeral complexity in hunter-gatherer languages. – *Linguistic Typology* 16:1, 41–109.

Glottolog 4.3 edited by Hammarström, Harald & Forkel, Robert & Haspelmath, Martin & Bank, Sebastian. Jena: Max Planck Institute for the Science of Human History; <https://glottolog.org/resource/languoid/id/yuka1259> (vaadatud 26.01.2021).

Hammarström, Harald 2010. Rarities in numeral systems. – *Rethinking universals: How rarities affect linguistic theory*. Berlin&New York: Mouton de Gruyter, 11–53.

Honti, László 1993. *Die Grundzahlwörter der uralischen Sprachen*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Häkkinen, Jaakko 2007. Kantaauralin murteutuminen vokaalivastaavuuksien valossa. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto; <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20071746> (vaadatud 26.01.2021).

IPA chart 2015. the International Phonetic Association.
<http://www.internationalphoneticassociation.org/content/ipa-chart> (vaadatud 26.01.2021).

Janhunen, Juha 2009. Proto-Uralic—what, where, and when. – *The quasiquicentennial of the Finno-Ugrian society*. Helsinki: Société Finno-Ougrienne, 57–78.

Jochelson, Waldemar 1905. Essay on the grammar of the Yukaghir language. – *Annals of the New York Academy of Sciences* 16.1. New York: The New York Academy of Sciences, 97–152.

Jukagiiri muinasjutte lastele. Jutustanud Andres Jaaksoo 1978. Tallinn: Eesti Raamat.

Kazakevich, Olga 08.07.2020. Autochthonous Languages of Siberia and the far East: Documentation, Functioning, Language Contacts and Language Shift In Ethno-Local Groups. – *Abralin ao Vivo*. Sao Paulo: Associação Brasileira de Linguística; <https://www.youtube.com/watch?v=22AQQVJWz5Y> (vaadatud 26.01.2021).

Maslova, Elena. 2003a. *A grammar of Kolyma Yukaghir*. Mouton Grammar Library 27. New York: Mouton de Gruyter.

Maslova, Elena. 2003b. *Tundra Yukaghir*. Languages of the World/Materials 372. München: Lincom Europa.

Napolskikh, Vladimir V. 2003. Uralic numerals: is the evolution of numeral system reconstructable? – *Linguistica Uralica* 39:1, 43–54.

Nikolaeva, Irina 1988. *Problema uralo-jukagirskih*. Moskva: Akademia Nauk SSR.

Nikolaeva, Irina 2006. *A historical dictionary of Yukaghir*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Nikolaeva, Irina 2008. Chuvan and Omok languages? – *Evidence and Counter-Evidence: Essays in Honour of Frederik Kortlandt*, Volume 2. Leiden: Brill Rodopi., 313–336; <https://doi.org/10.1163/9789401206358>

Odé, Cecilia. 2014. Field notes from a phonetician on Tundra Yukaghir orthography. – *Above and Beyond the Segments: Experimental Linguistics and Phonetics*. Amsterdam: John Benjamins, 218–229; <https://doi.org/10.1075/z.189>

Piispanen, Peter S. 2013. The Uralic-Yukaghiric connection revisited: Sound correspondences of geminate clusters. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 94, 165–197.

Rédei, Károly 1999. Zu den uralisch-jukagirischen Sprachkontakten. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 55, 1–58.

Schapper, Antoinette, Hammarström, Harald 2013. Innovative numerals in Malayo-Polynesian languages outside of Oceania. – *Oceanic Linguistics* 52.2. Honolulu: University of Hawai'i Press, 423–456.

Schmalz, Mark 2013. *Aspects of the grammar of Tundra Yukaghir*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam; <https://hdl.handle.net/11245/1.400358> (vaadatud 26.01.2021).

de Smit, Merlijn (ilma aastata). Reconsidering Uralo-Yukaghir Morphology. Käsikiri. Academia.edu; https://www.academia.edu/33507884/RECONSIDERING_URALO_YUKAGHIR_MORPHOLOGY (vaadatud 26.01.2021).

Zaicz, Gábor 2006. *Etimológiai szótár: Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Zhivlov, Mikhail 2014. Studies in Uralic vocalism III. – *Journal of Language Relationship* 12.1. Moskva: Russian State University for the Humanities: 113–148.

Tanangkingsing, Michael 2009. *Cebuano. A Functional Reference Grammar of Cebuano*. Taipei: National Taiwan University.

Tugolukov, Vladillen 1983. Kes te olete, jukagiirid?. Tallinn: Valgus.

Wickman, Bo 1969. Die Verwandtschaft des Finnougrischen mit anderen Sprachen. – *Ural-Altaische Jahrbücher* 41, 310–316.

Vanad ja uued mängud rahvaluularhiivist. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv. Tartu, 2013-2016; <http://www.folklore.ee/ukauka/arhiiv>.

Ülevenemaaline rahvaloendus 2010, köide neli, tabel 5; https://rosstat.gov.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-05.xlsx (vaadatud 26.01.2021).

Summary

In this thesis, the reconstructions of the numeral two in Proto-Uralic and Proto-Yukaghiric are compared on a historical background. Irina Nikolaeva in her historical dictionary of Yukaghir (2006: 222) reconstructs the numeral two as **ki*, the Proto-Uralic numeral two is reconstructed as **käktä* by László Honti (1993: 85). The Proto-Uralic reconstruction provided by Honti is compared to the more recent developments in Uralic historical phonology.

It is argued that regardless of the initial similarity between the Proto-Uralic and the Proto-Yukaghiric numerals in question, there is no ground to consider this as a result of genetic inheritance. There is a possibility of borrowing from Samoyedic to Yukaghir. The argument for this is strengthened by the phonetic argument for the numeral not being present in all the Yukaghir dialects, but being borrowed from North Yukaghir to South Yukaghir as a part of the compound numeral North Yukaghir *pus-kij* ‘seven’ → South Yukaghir *pur-kij* id.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jürgen Dengo,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Alguurali ja algjukagiiri arvsõnade 'kaks' rekonstruktsioonide võrdlus“

mille juhendaja on Gerson Klumpp ja Nikolai Kuznetsov, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jürgen Dengo

01.02.2021